

PM 2004 RVIII (Dnr 303-2229/2004)

Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län

Remiss från Kommunförbundet Stockholms län (KSL)

Remisstid 31 oktober 2004

Borgarrådsberedningen föreslår kommunstyrelsen besluta följande
Som svar på remissen översänds denna promemoria.

Föredragande borgarrådet Viviann Gunnarsson anför följande.

Bakgrund

Stockholms stad har fått möjligheten att yttra sig över ”Förslag till regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län”. Initiativet till programmet har tagits av de tre regionala parterna Länsstyrelsen i Stockholms län (Lst), Kommunförbundet Stockholms län (KSL) och Regionplane- och trafikkontoret vid Stockholms läns landsting (RTK). Programmet fokuserar på två områden, *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter*. Varje område består av fyra delområden och innehåller totalt 43 förslag till åtgärder som bedöms som möjliga att genomföra inom de kommande fem åren. I förslaget anges kommunerna som huvudansvariga för 13 av åtgärderna.

Remisser

Ärendet har för synpunkter remitterats till miljö- och hälsoskyddsnämnden, gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsledningskontoret och Stockholm Vatten AB.

Mina synpunkter

Jag anser att handlingsprogrammets fokus på områdena *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter* avspeglar stockholmsregionens huvudsakliga miljöproblemområden på ett bra sätt och att det är i huvudsak inom dessa områden vi kan åstadkomma mest miljönytta som regionala och lokala aktörer.

I Stockholms stad arbetar vi aktivt för att vi till nästa generation ska lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Därför har vi bl.a. tagit fram ett väl genomarbetat miljöprogram med en mångfald av lokala åtgärder som bygger på såväl de nationella som de regionala miljömålen. Många av stadens mål och åtgärder i miljöprogram rör just de aktuella områdena *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter*.

Förslagen till åtgärder som läggs fram varierar stort i fråga om omfattning och grad av angelägenhet. Jag anser att en prioritering och i vissa fall sammanslagning av åtgärder skulle göra materialet mer överskådligt och tydligare. För att det regionala miljöhandlingsprogrammet ska bli framgångsrikt bör åtgärderna först och främst prioriteras inom de tre regionala parternas egna verksamheter och rådighet. Även en s.k. kostnads- och

nyttobedömning av åtgärderna bör tas fram som även belyser vad miljöförstöringen kostar idag.

Vidare anser jag att det aktörsorienterade arbetssättet som lyfts fram som åtgärdsförslag inom *Resor och transporter* är positivt då det medför samordningsvinster för alla berörda aktörer. Under underrubriker såsom "logistik", "Verksamhetsinterna åtgärder och upphandlingskrav" samt "Hushållens hållbara resande" finns en stor utvecklingspotential för att komma åt stora miljöproblem som bl.a. bidrar till växthuseffekten. Här kan vi tillsammans lyfta fram många goda exempel. Detta förutsätter dock att de tre regionala parterna driver på åtgärdsarbetet både genom samordning och med att bidra med resurser.

Till sist vill jag nämna att ett utvecklat regionalt miljöhandlingsprogram som kompletterar och hakar i andra lokala miljöhandlingsprogram bäddar för ett framgångsrikt miljöarbete inom regionen. Men då krävs det att de tre regionala parterna är drivande såväl som regionala samordnare som med att vidta kraftfulla, konkreta och mätbara åtgärder.

För mer detaljerade synpunkter hänvisar jag i första hand till miljöförvaltningens och Stockholm Vattens yttrande som finns i promemorian.

Jag föreslår kommunstyrelsen besluta följande

Som svar på remissen översänds denna promemoria.

Stockholm den 7 oktober 2004

VIVIANN GUNNARSSON

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Kristina Axén Olin* och *Sten Nordin* (båda m) och *Jan Björklund* (fp) enligt följande.

Vi föreslår borgarrådsberedningen föreslå kommunstyrelsen besluta att

1. i huvudsak godkänna föredragande borgarråds förslag till beslut, samt
2. därutöver anför följande:

Stockholms trafiksystem är starkt underdimensionerat redan för den trafik vi har idag och samlade utbyggnadsplaner saknas i princip helt sedan uppgörelsen om Dennispaketet havererade. Utan en snabb och adekvat lösning på regionens trafiksituation med bland annat ringleder blir resterande delar av trafikavsnittet tämligen ointressant. Övriga delar av miljöhandlingsprogrammet är också i hög grad avhängiga en konkret plan för trafiken, med omfattande investeringar och utbyggnader inklusive finansiering. I detta avseende finns heller ingen målkonflikt mellan miljön, å ena sidan och framkomlighet, rörlighet och ekonomi, å andra sidan. Nuvarande situation skapar betydande köer och stopp, vilket medför stora avgasutsläpp helt i onödan. Därför behövs en konkret plan för regionens trafiksystem baserat på kapacitetsbehov. Riksdagen måste finansiera vägutbyggnader i stockholmsregionen på samma sätt som i övriga Sverige - dvs över statsbudgeten. Att införa biltullar i Stockholm är ingen lösning på trafikproblemen.

När det gäller avfall bör det betonas att ansvaret för återvinning av förpackningar åvilar producenterna. Kommunernas ansvar i dessa frågor bör således vara begränsade. Kommunerna bör ej heller bygga sig fast i dyra oflexibla avfallshanteringssystem, som inte motsvarar morgondagens behov. Det är viktigt att hålla beredskap för att kontinuerligt kunna tillgodogöra sig nya rön.

ÄRENDET

Kommunförbundet Stockholms län har skickat samrådsmaterial för Regionalt miljöhandlingsprogram för Stockholms län på remiss till Stockholms stad. Materialet innehåller två delar, miljöhandlingsprogrammet och en aktualisering av åtgärderna i Miljö- och vårdsprogram 2000 för Stockholms län.

De tre regionala parterna Kommunförbundet i Stockholms län (KSL), Länsstyrelsen i Stockholms län (Lst) och Regionplane- och trafikkontoret (RTK) vid Stockholms läns landsting har gemensamt drivit den process som resulterat i ett förslag till *Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län*.

Syftet med Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 är att det ska ligga till grund för åtgärder som kan driva utvecklingen i länet i riktning mot en bättre miljö, och att öka samarbetet mellan länets aktörer. Miljöhandlingsprogrammet har inriktats på två områden inom vilka åtgärder har bedömts vara både viktiga och möjliga att arbeta vidare med:

- Vatten och avlopp – 33 åtgärder fördelade på delområdena dagvattenhantering, omvandlingsområden och enskilt vatten och avlopp (VA), renare avlopp samt yt- och grundvattenskydd.
- Resor och transporter – 10 åtgärder fördelade på delområdena logistik, verksamhetsinterna åtgärder och upphandling, hushållens hållbara resande samt samverkan och samordning.

Handlingsprogrammet finns att läsa på www.miljohandlingsprogram.nu

REMISSER

Ärendet har för synpunkter remitterats till miljö- och hälsoskyddsnämnden, gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, stadsledningskontoret och Stockholm Vatten AB.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden beslutade den 21 september 2004 enligt förvaltningens förslag att tillstyrka förslaget till Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län med beaktande av förvaltningens synpunkter.

Reservation anfördes av ledamoten *Magnus Hellström* (m) samt tjänstgörande ersättarna *Lena Bring* (m), *Torbjörn Erbe* (m) och *Gustav Åkerblom* (fp) med hänvisning till sitt yrkande, *bilaga*.

Miljöförvaltningens tjänsteutlåtande den 8 september 2004 har i huvudsak följande lydelse.

De tre regionala parterna: Lst, RTK och KSL önskar svar på följande frågor i remissförslaget:

Miljöhandlingsprogrammet som helhet

1. Är förslaget till miljöhandlingsprogram relevant och realistiskt med beaktande av Stockholmsregionens utveckling och särskilda miljöförutsättningar?
2. Arbetssättet har varit aktörsorienterat, dvs. har utgått från deltagarnas egna verksamheter. Är detta ett bra sätt för samverkan inom det regionala miljöarbetet?

Åtgärder, bilaga 2 i remissen

3. Om er organisation är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet – kommer ni att delta? I så fall på vilket sätt och i vilken utsträckning?

4. Om er organisation *inte* är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet men ni anser att ni bör delta – på vilket sätt och i vilken utsträckning kan ni bidra till genomförandet?
 5. Finns det andra målsättningar och initiativ som er organisation kan koppla ihop med detta programarbete, för att uppnå synergieffekter?
 6. Saknas det, för er, några viktiga aktörer för respektive åtgärd?
 7. En slutsats från arbetet med miljöhandlingsprogrammet är att det finns behov av regional samordning av det fortsatta arbetet. I programmet föreslås därför, för respektive område hur detta kan ske. Skulle ni vilja delta i denna samordning? Om inte – har ni några synpunkter på vilka andra aktörer som bör delta i samordningen?
 8. Prioritera varje åtgärd inom de två områdena *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter* med: 1 = hög, 2 = medel eller 3 = lägre prioritet.
 9. Övriga synpunkter
- Aktualisering av åtgärderna i Miljövårdsprogrammet 2000, bilaga 3 i remissen
10. Stämmer lägesredovisningen för respektive åtgärd? Om redovisningen *inte* stämmer – komplettera texten.
 11. Om ni är ansvarig för en åtgärd som *inte* är påbörjad – kommer ni att genomföra den och i så fall när? Alternativt förklara varför ni inte avser att genomföra den.
 12. Övriga synpunkter

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningens svar hänvisar till de numrerade frågorna ovan. Frågorna 1 - 2, avser miljöhandlingsprogrammet som helhet. Frågorna 3 - 9 avser åtgärdsförslagen i remissens bilaga 2.

Förvaltningen har inte kommenterat frågorna som berör bilaga 3 i remissen, Aktualisering av åtgärderna i Miljövårdsprogrammet 2000. I de fall Stockholms stad berörs är åtgärderna antingen en del i den ordinarie verksamheten eller så är de redan genomförda.

Då flera handläggare har bidragit med synpunkter varierar upplägg och detaljeringsgrad något mellan de olika avsnitten.

Allmänna eller övergripande synpunkter

Miljöförvaltningen önskar ett förtydligande av hur förslaget till Regionalt miljöhandlingsprogram samverkar med det uppdrag länsstyrelsen har i att ta fram ett nytt regionalt miljömålsprogram.

Förvaltningen tycker att samrådsmaterialet om ”Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län” visar att de tre regionala parterna har en hög ambitionsnivå. Det är också positivt att de åtgärdsinriktade insatserna prioriteras till två områden och är aktörsorienterat, vilket underlättar samarbetet aktörer emellan samt ökar de deltagande parternas intresse för att åta sig uppgifter. Miljöförvaltningen instämmer i att inriktningen på de två områdena vatten och transporter är högst relevanta för Stockholmsregionen.

Remissmaterialet är oöverskådligt och svårt att orientera sig i bl.a. beroende på att man valt olika angreppssätt för de två åtgärdsområdena. Inom området *Resor och transporter* har processen medfört att de tre regionala parterna fördelat samordningsansvaret mellan sig på ett förtjänstfullt sätt. Detta klargörs inte för området *Vatten och avlopp* på samma tydliga vis.

Det borde ha uttryckts tydligare hur åtgärder inom de två prioriterade arbetsområdena samverkar t.ex. att åtgärder som vidtas för delområden inom resor och transporter även kommer att få positiv effekt på delområdena för vatten och avlopp.

Synpunkter på Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län

1. Är förslaget till miljöhandlingsprogram relevant och realistiskt med beaktande av Stockholmsregionens utveckling och särskilda miljöförutsättningar?

Vatten och avlopp

EG:s ramdirektiv för vatten kräver att alla parter inom ett visst avrinningsområde förvaltar sitt vatten i nära samarbete. Direktivet medför att samarbetet mellan kommuner måste utvecklas för att målet "god status" för både yt- och grundvatten ska kunna uppnås senast år 2015. Förslaget till Regionalt miljöhandlingsprogram ligger därför i linje med EG:s ramdirektiv för vatten.

I förslaget till handlingsprogram framgår det inte tydligt vad som förväntas av de tre regionala parterna själva och vad de kan bidra med. Förutom att föreslå åtgärder som de utpekade aktörerna ska genomföra, bör programdelen för *vatten och avlopp* även fokusera på de tre regionala parternas egna verksamheter och rådighet.

Det finns en stor variation i åtgärdsförslagens omfattning och angelägenhetsgrad. En sortering och en prioritering samt i vissa fall även en sammanslagning av förslagen bör göras, med fokus på åtgärder som berör många utpekade aktörer och där samverkan är en förutsättning för att åtgärderna ska bli genomförda.

Förvaltningen har svårt att se hur vissa av åtgärdsförslagen inom området *vatten och avlopp* ska omsättas i praktiken, särskilt i de fall de utpekade ansvariga inte är någon av de regionala parterna själva. Det saknas en analys av de inblandade aktörernas (kommunerna, landstinget och länsstyrelsen) miljöpåverkan och rådighet som åtgärderna kan relatera till. En kärnfråga för kommunerna är också finansieringen för genomförandet av de olika åtgärder som föreslås inom området. Det är bra att ge konkreta förslag till åtgärder, samtidigt finns det en risk att förslagen bara blir en "önskelista". En ungefärlig kostnad för de olika åtgärderna bör redovisas.

Förvaltningen finner det oklart vad som menas med "huvudansvarig". Innebär det samverkan mellan olika parter och ingår ett finansiellt ansvar? Kommuner föreslås ha huvudansvar för ett antal åtgärder inom åtgärdsområdet vatten och avlopp. Med tanke på kommunernas begränsade möjligheter till att avsätta personella och ekonomiska resurser är det tveksamt om detta är realistiskt. Det är också viktigt att de utpekade utförarnas (enligt bilaga 2 i remissen) ansvar definieras.

Resor och transporter

Behovet av åtgärder på trafiksidan ska ses mot bakgrund av den utveckling som kan väntas i länet under de närmaste årtiondena. Enligt trafikprognoser som tagits fram bland annat i samband med Regional utvecklingsplan (RUFS) kommer biltrafiken att öka mycket snabbare än befolkningen under de kommande årtiondena. Andelen trafikanter med kollektivtrafik riskerar att minska betydligt. Som ett resultat av dessa förändringar kommer trafikens utsläpp av klimatpåverkande växthusgaser sannolikt att öka i stället för att minska. Hälsopåverkan från trafikbuller och utsläpp till luft kommer även fortsättningsvis att utgöra ett stort problem, samtidigt som trycket på att bygga nya trafikleder kommer att öka.

I detta perspektiv är det angeläget med kraftfulla åtgärder. Främst behövs det satsningar på renare fordon, investeringar i förbättrad kollektivtrafik och ekonomiska styrmedel för att föra över resande från bil till kollektivtrafik. Men även mjuka åtgärder av den typ som behandlas i miljöhandlingsprogrammet behövs. De föreslagna insatserna bör dock kompletteras med åtgärder som vidtas gemensamt av flera parter som har rådighet i frågan och genom statliga åtgärder.

2. Arbetssättet har varit aktörsorienterat, dvs. har utgått från deltagarnas egna verksamheter. Är detta ett bra sätt för samverkan inom det regionala miljöarbetet?

Vatten och avlopp

Att arbeta processinriktat och aktörsorienterat är både bra och nödvändigt. För åtgärder inom vattenområdet behöver samarbetet på regional nivå utökas. Förvaltningen anser att Miljöhandlingsprogrammet framförallt borde fokusera på sådana åtgärder som vinner på att de berörda aktörerna samverkar med varandra och med andra utpekade aktörer. Det aktörsorienterade arbetssättet har fokuserat på varje gruppdeltagares egen verksamhet. Med en annan sammansätt-

ning i grupperna där fler aktörer med rådighet ingick, skulle förslagen till åtgärder inom vatten och avlopp möjligen kunnat bli annorlunda.

Resor och transporter

Miljöförvaltningen tycker att det är mycket positivt att arbetet med *resor och transporter* är aktörsorienterat. Här framgår med tydlighet att de föreslagna åtgärderna har utgått från aktörernas rådighet och villighet och att arbetet varit samordningsinriktat.

Synpunkter på förslag till åtgärder för vatten och avlopp enligt remissens bilaga 2.

Frågorna 3 t.o.m. 9 på sidan 4 i tjänsteutlåtandet ska besvaras för de olika delområdena nedan.

Dagvattenhantering

Förvaltningens sammanfattande kommentar

Av nio åtgärdsförslag föreslås kommunerna ha huvudansvar för fem. Miljöförvaltningen menar att det inte är rimligt om man ska få en regional samordning. För flera av förslagen föreslår förvaltningen därför regionalt huvudansvar. Kommunerna har däremot i många fall en viktig roll som utförare.

Flera av åtgärderna tangerar varandra varför en sammanslagning av vissa förslag kan vara lämplig. A2 och A3 har en stark koppling till genomförandet av EG:s ramdirektiv för vatten och är beroende av kommande riktlinjer från vattenmyndigheten. Åtgärderna A7 och A8 handlar om gemensamma riktlinjer och tolkningar som behövs för det operativa dagvattenarbetet och förvaltningen menar att förslagen med fördel kan slås ihop. Åtgärd A6 förutsätter att flera av de övriga förslagen är genomförda.

A1. Verka för att diffusa källor till föroreningar i dagvatten åtgärdas.

I "Dagvattenstrategi för Stockholms stad" konstateras att åtgärder för att minska påverkan från dagvatten i stadens sjöar och vattendrag i första hand ska sättas in mot föroreningarnas källor. Vid utarbetandet av strategin har olika föroreningar kartlagts och förslag till möjliga åtgärder angivits. Denna kunskap bör även kunna nyttjas av andra kommuner i regionen. Förvaltningen vill dock påpeka att kunskapen om dagvattnets föroreningskällor och föroreningarnas påverkan på sjöar och vattendrag måste utvecklas vidare. Länsstyrelsen bör vara samordningsansvarig för att ett utökat samarbete med bl. a universitet och högskolor sker. Miljöförvaltningen arbetar kontinuerligt på detta sätt, för att omsätta kunskapen till en för kommunerna operativ nivå.

I remissen föreslås att kunskap som finns idag ska spridas men det är oklart hur detta ska ske. I bilaga 2 föreslås att kommuner ska ha huvudansvaret och verka för att diffusa källor till föroreningar i dagvatten åtgärdas. Åtgärderna innebär att kommunerna måste påverka bygg-, bil- och transportbranscher. Det behövs i många fall gemensamma regionala ställningstaganden för att kommunerna ska ha en rimlig möjlighet att vidta sådana åtgärder.

Förvaltningen anser att huvudansvaret för sammanställning och spridning av kunskap om varifrån föroreningarna i dagvattnet kommer, måste ligga hos någon av de tre regionala parterna.

A2. Kartlägg naturliga och tekniska avrinningsområden med dess markanvändning

Kartläggning av avrinningsområden är en viktig del i genomförandet av ramdirektivet för vatten. Sannolikt kommer vattenmyndigheten för Norra Östersjöns vattendistrikt ha en viktig roll i detta. I remissens bilaga 2 föreslås att huvudansvaret ska ligga på regionens kommuner. Förvaltningen menar att vattenmyndigheten, i samarbete med länsstyrelsen och vattenvårdsförbunden istället bör ha huvudansvar för att ta fram en enhetlig metod för kartläggning av tillrinningsområden. Kommunerna kommer däremot att vara viktiga utförare av åtgärderna.

Stockholms stad har genomfört markanvändningskartering för stadens ytvattenområden. Detta beskrivs i "Vattenprogram för Stockholm - sjöar och vattendrag". En del sjöars avrinningsområden sträcker sig över flera kommungränser. Mark utanför stadens gränser har inte analyserats, vilket innebär att bilden över bl.a. föroreningsbelastningen inte är komplett. Därför bör länsstyrelsen samordna detta arbete.

A3. Klassificera recipienter efter deras känslighet för dagvattenpåverkan och upprätta riktlinjer för dagvattenutsläpp från olika markanvändning

Klassificering av recipienter efter deras känslighet bör ses som en del av analysen av avrinningsdistrikten som måste utföras för att vi ska leva upp till EG:s ramdirektiv för vatten. Utgångspunkten måste alltid vara att först undersöka hur känsligt ett vattensystem är för ytterligare föroreningar. Gemensamma riktlinjerna för dagvattenutsläpp från olika typer av markanvändning underlättar bedömning på lokal nivå och bör vara lika inom hela Norra Östersjöns vattendistrikt. Förvaltningen anser därför att huvudansvaret bör ligga hos vattenmyndigheten.

De riktlinjer som finns i dagvattenstrategi för Stockholms stad kan vara en utgångspunkt, men riktlinjerna bör vidareutvecklas ytterligare i ett bredare samarbete mellan olika regionala parter.

A4. Utvärdera olika reningstekniker och anläggningar för dagvattenrening

Utvärdering och jämförelse av olika tekniska lösningar för omhändertagande av dagvatten behövs för att bästa möjliga lösningar ska kunna väljas i framtiden. Här anser förvaltningen att en regional part, t ex KSL ska ha huvudansvar för samordning och uppdatering av sådana uppgifter. Kommuner, Vägverket och eventuellt företag har givetvis ansvar för kontroll och uppföljning av sina egna anläggningar.

A5. Skapa och utveckla nätverk för dagvattenfrågor

Nätverk för samverkan och diskussion av olika dagvattenfrågor kommer att bidra till att flera regionala åtgärder kan samordnas. Nätverket bör i huvudsak bestå av kommunala representanter. Även sakkunniga inom området, t ex forskare bör ingå. Målet måste vara att skapa ett forum för kunskapsutbyte där aktörerna kan diskutera policys och riktlinjer som ska gälla för hela regionen.

A6. Producera en "Dagvattenhandbok"

Förvaltningen tycker att åtgärden är bra men den förutsätter att flera av de övriga förslagen genomförs.

A7. Utarbeta ett regionalt vägledningsdokument kring dagvattenfrågor

Det finns idag många oklarheter om hur lagstiftningen ska tolkas när det gäller dagvatten. Detta är ett nationellt dilemma som försvårar det praktiska tillsynsarbetet på lokal nivå. Förvaltningen anser att huvudansvaret för åtgärden bör ligga på länsstyrelsen i samråd med landets övriga länsstyrelser tillsammans med Naturvårdsverket.

A8. Klargör vem som har juridiskt och ekonomiskt ansvar för dagvattenutsläpp och anläggningar

De juridiska ramarna för vilka parter som har ansvar för utsläpp och hantering av förorenat dagvatten bör vara likartade inom landet. Miljöbalken är otydlig vad gäller ansvarsfördelningen för dagvatten. För de juridiska tolkningarna i lagstiftningen måste huvudansvaret ligga på länsstyrelsen. Ansvarsfördelningen kan dock variera mellan olika kommuner och bör därför klargöras inom varje kommun. I Stockholms stad är det Stockholm Vatten AB som samordnar genomförandet av åtgärderna i dagvattenstrategin, sedan cirka ett år tillbaka.

A9. Planera för omhändertagande av snö och anläggande av snödepåer

Speciellt inom regionens tätortskommuner är det brist på lämpliga landområden för tippning av förorenad snö (framför allt från vägar). Behovet av mark för ny bostadsbebyggelse är stort vilket medför att lämpliga markområden för snöuppläggning blir begränsat. Huvudansvariga för åtgärden bör vara berörda tätortskommuner inte enbart Stockholms stad. En praktisk åtgärd kan t ex vara att flera kommuner tillsammans ansvarar för gemensamma snötippar med reningsfunktion.

Förvaltningens förslag till prioritering inom A Dagvattenhantering enligt fråga 8 på sidan 4 i tjänsteutlåtandet:

- 1: *A5. Skapa och utveckla nätverk för dagvattenfrågor*
- A7. Utarbeta ett regionalt vägledningsdokument kring dagvattenfrågor samt*
- A8. Klargör vem som har juridiskt och ekonomiskt ansvar för dagvattenutsläpp och anläggningar*

- 2: *A1. Verka för att diffusa källor till föroreningar i dagvatten åtgärdas*
A2. Kartlägg naturliga och tekniska avrinningsområden med dess markanvändning
A3 Klassificera recipienter efter deras känslighet för dagvattenpåverkan och upprätta riktlinjer för dagvattenutsläpp från olika markanvändning
- 3: *A4. Utvärdera olika reningstekniker och anläggningar för dagvattenrening*
A6. Producera en "Dagvattenhandbok"
A9. Planera för ombändertagande av snö och anläggande av snödepåer

Omvandlingsområden och enskilt VA

Förvaltningens sammanfattande kommentar

Åtgärdsförslagen är bra och välgenomtänkta. De stämmer väl överens med de önskemål som kommit fram i det egna myndighetsarbetet men även i diskussioner med andra kommuner i olika forum.

B1. Förse fastighetsägare med information

I förslaget att förse fastighetsägare med information står kommuner som huvudansvarig och utförare. Miljöförvaltningen har dock inte möjlighet att delta i någon större omfattning för att ta fram detta material. Stockholms stad arbetar i stor utsträckning med kommunalt VA, följaktligen prioriteras inte enskilt VA.

B2. Skapa regionala nätverk för omvandlingsområden och enskilt VA för att stödja kommunernas planering

Det kommunövergripande nätverk som arbetar med Stockholms vattenprogram kan bidra med både kunskap och information som också gynnar det regionala vattenarbetet.

B3. Påverka framtida VA-lagstiftning så att den blir effektiv

B4. Utveckla verktygen för kommunernas planering och myndighetsutövning för vatten och avlopp i omvandlingsområden och enskild VA-anläggning

B5. Följ upp omvandlingsområden till antal, omfattning och status

Förvaltningen avstår från att kommentera åtgärderna B3, B4 och B5.

Förvaltningens förslag till prioritering inom B Omvandlingsområden och enskilt VA enligt fråga 8 på sidan 4 i tjänstestämmandet:

- 1: *B1. Förse fastighetsägare med information*
B3. Påverka framtida VA-lagstiftning så att den blir effektiv
- 2: *B2. Skapa regionala nätverk för omvandlingsområden och enskilt VA för att stödja kommunernas planering*
B4. Utveckla verktygen för kommunernas planering och myndighetsutövning för vatten och avlopp i omvandlingsområden och enskild VA-anläggning
- 3: *B5. Följ upp omvandlingsområden till antal, omfattning och status*

A. Renare avlopp

C1. Begränsa utsläppen av fosfor och organiskt material i vatten från länets mindre reningsverk

Stockholms stad arbetar kontinuerligt med att minska utsläppen från reningsverken. I bilaga 3 i remissen konstateras också att åtgärden är en del av den ordinarie verksamheten. Eftersom ingen gemensam och samordnad satsning föreslås fyller förslaget inget syfte i miljöhandlingsprogrammet.

Förvaltningen ställer sig också frågande till varför inte åtgärden nämner behovet av att minska utsläppen av kväve.

C2. Verka för fler medlemmar i ReVAQ-samarbetet

ReVAQ står för "Ren Växtnäring från Avlopp" och är ett samverkansprojekt mellan kommunala VA-verk, livsmedelsindustrier, LRF, miljöförbundet samt konsumentorganisationer och handel. Syftet är att slam från reningsverk i högre grad ska kunna användas på odlad mark.

Det finns fördelar med att verka för en anslutning till ReVAQ då detta ger ett kvalitetssäktrat slam. Det finns dock andra sätt att tillvarata näringsinnehållet i slammet än att sprida det på jordbruksmark och de reningsverk som väljer en sådan väg bör också kvalitetssäkra sitt slam.

C3. Sprid information om konstnärsfärger som innehåller kadmium

Denna åtgärd ansluter till delmål 2.8 i Stockholms miljöprogram. Inom ramen för Stockholms miljöprogram arbetar Miljöförvaltningen och Stockholm Vatten AB med att informera Stockholms konstnärsbutiker och konsumenter om kadmiumfärger, och följa upp försäljningen. Det är oklart om åtgärden i denna remiss syftar på att någon gemensam informationskampanj ska genomföras, eller om det är upp till kommunerna själva att agera.

C4. Underlätta för användare att välja miljömässigt bättre produkter och hantera miljöskadliga produkter på ett säkrare sätt

Stockholms miljöprogram innehåller fem delmål om att miljöanpassa stadens upphandling av transporter, vägmaskiner, varor och kemikalier, livsmedel och energi. För att nå dessa mål genomför miljöförvaltningen i samarbete med stadsledningskontoret ett projekt som ska pågå till 2006. Viss koppling finns till den aktuella åtgärden.

Förvaltningen anser att ansvarsfördelningen på den regionala nivån är mycket oklar, liksom om det ska göras några samordnade satsningar. Länsstyrelsen bör därför ges ett samordningsansvar.

C5. Gynna förskrivning av lättnedbrytbara läkemedel

Förvaltningen instämmer i att det är angeläget att skapa verktyg som gör att de mest miljöanpassade läkemedlen används. För att åstadkomma detta krävs en avsevärd höjning av kunskapsnivån om läkemedels nedbrytbarhet, toxicitet, nedbrytbarhet och bioackumulation, vilket också konstateras i en nyligen publicerad rapport från Läkemedelsverket (*Miljöpåverkan från läkemedel samt kosmetiska och hygieniska produkter, augusti 2004*).

Åtgärden verkar helt rymmas inom landstingets verksamhet och förvaltningen undrar om den hör hemma i det gemensamma miljöhandlingsprogrammet.

C6. Öka återlämnandet av oförbrukade läkemedel till apoteket

Åtgärden synes ligga helt utanför landstingets, länsstyrelsens och kommunförbundets rådighet, då Apoteksbolaget och läkemedelsindustrin anges som såväl huvudansvariga som utförare.

C7. Minimera användningen av invärtes verkande läkemedel som appliceras på huden

Även här verkar huvudansvaret (Läkemedelsverket och Apoteksbolaget) ligga utanför deltagarnas rådighet. Det framgår inte vem som ska ta initiativ till den föreslagna informationskampanjen.

C8. Utarbeta riktlinjer för hantering av läkemedel inom vården

Miljöförvaltningen anser sig inte kunna svara på denna åtgärd.

Förslag till prioritering inom C Renare avlopp enligt fråga 8 på sidan 4 i tjänsteutlåtandet:

Förvaltningen väljer att inte göra någon prioriterad ordning för åtgärderna då det ofta är oklart hur de ska genomföras, vad som ska göras och vem som ska ta initiativ. I de fall ansvaret är klart ligger det dessutom i flera fall utanför de berörda aktörernas rådighet. Åtgärderna är också av mycket olika karaktär och ligger på helt olika nivåer.

B. Yt- och grundvattenskydd

D1. Utarbeta planer för länets reservvatten- och vattenförsörjning

D2. Utred förutsättningarna för att förklara Mälaren som miljöskyddsområde

D3. Öka vattenskyddet genom att aktualisera befintliga och fastställa nya vattenskyddsområden

D4. Skydda grundvattnet i kust och skärgård mot överuttag och saltvatteninträngning

D5. Utveckla samverkansprojekt inom avrinningsområden

D6. Minska läckaget till yt- och grundvatten från jord- och skogsbruk

D7. Implementera "Greppa Näringen" i Mälardalen

D8. Minska utsläppen från fritidsbåtar

D9. Bedriv yrkessjöfarten på Mälaren så att utsläpp av föroreningar undviks och olycksriskerna minimeras

D10. Samverka kring kampanjer för förbättrad hushållning med vatten och minskade utsläpp

På frågorna 3 och 4. är åtgärderna D3, D5, D8 och D10 mest relevanta för Miljöförvaltningen att delta i.

Miljöförvaltningens arbete med Stockholms vattenprogram, där kommunens sjöar och vattendrag med deras tillrinningsområden beskrivs ingående, är direkt kopplat till fråga 5 i tjänsteutlåtandet. Även i vattenprogrammets strategidokument, som just nu är ute på remiss, framgår mål för respektive sjö/vattendrag i staden.

Miljöförvaltningen driver ett pilotprojekt runt sjön Trekanten där erfarenheter av aktörssamverkan runt en sjö, samlas in. Projektet följer intentionerna i EG:s ramdirektiv för vatten. Denna erfarenhet blir mycket viktig i det kommande vattenarbetet, men ger även erfarenheter av värde i arbetet med åtgärderna under D5 och D10.

Andra synergieffekter kan uppnås genom mål i Stockholms miljöprogram t.ex. målen 4:5 (Föroreningar till mark, yt- och grundvatten ska minska), 4:6 (Föroreningar i dagvattnet ska förebyggas så att föroreningar minimeras) och 4:7 (En strategi för att minimera utsläpp av övergödande ämnen tas fram).

För åtgärden D8 saknas hamnansvariga under utförare. Avseende åtgärderna D8 och D9 bör även Kustbevakningen och Räddningsverket vara med i diskussionen och rådfrågas.

För åtgärd D8 bör även husbåtar vid kajer ingå, eftersom det är svårt att komma åt utsläpp från dessa på kommunal nivå. Husbåtar som ligger vid kaj ska kopplas till kommunalt VA eller ha annat godkänt avlopp (lika krav som för boende på land). Här bör ansvaret ligga hos den hamnansvarige.

Förvaltningens förslag till prioritering inom D Yt- och grundvattenskydd enligt fråga 8 på sidan 4 i tjänsteutlåtandet:

1: *D3. Öka vattenskyddet genom att aktualisera befintliga och fastställa nya vattenskyddsområden*

D7. Implementera "Greppa Näringen" i Mälardalen

D5. Utveckla samverkansprojekt inom avrinningsområden

D8. Minska utsläppen från fritidsbåtar

2: *D1. Utarbeta planer för länets reservvatten- och vattenförsörjning*

D4. Skydda grundvattnet i kust och skärgård mot överuttag och saltvatteninträngning

3: *D2. Utred förutsättningarna för att förklara Mälaren som miljöskyddsområde*

D6. Minska läckaget till yt- och grundvatten från jord- och skogsbruk

D9. Bedriv yrkessjöfarten på Mälaren så att utsläpp av föroreningar undviks och olycksriskerna minimeras

D10. Samverka kring kampanjer för förbättrad hushållning med vatten och minskade utsläpp

C. Organisation för regional VA-samverkan

E1. Samla in och sprida information om VA-aktiviteter från regionala organisationer, nätverk och större projekt
Förvaltningen anser att den föreslagna samverkan måste utgå från en tydlig regional målstyrning. Detta betyder att de frågor som ska samverkas kring har sin utgångspunkt i väl dokumenterade problemställningar där VA-sektorns bidrag är signifikanta och där rådighet över effektiva åtgärder finns inom sektorn.

Synpunkter på förslag till åtgärder för resor och transporter enligt remissens bilaga 2

Frågorna 3 t.o.m. 9 på sidan 4 i tjänsteutlåtandet ska besvaras för de olika delområdena nedan.

Allmänt

Vad avser finansiering av föreslagna åtgärder under avsnittet *Resor och transporter* stöder förvaltningen länsstyrelsens förslag att medel reserveras i länsplanen 2004 – 2009 att fördela medel till åtgärder som kan vara ett komplement till traditionella infrastrukturåtgärder. Fördelningen av pengarna bör i detta fall ske i enlighet med ett särskilt program som tas fram inom nätverket ”Länsforum för hållbara transporter” som byggs upp genom arbetet med Miljöhandlingsprogrammet. Utvärderingen av försöket föreslås ske i samverkan med berörda parter. Förvaltningen anser dock det av länsstyrelsen föreslagna beloppet på sex miljoner kronor, fördelat på länets 26 kommuner, är otillräckligt. Storleksordningen bör ligga i paritet med enskilda större föreslagna infrastrukturinvesteringar, dvs. ett belopp på 500 – 1 000 miljoner kronor över perioden. Det skulle ge 50-100 miljoner kronor per år. Som jämförelse kan nämnas att ett liknande initiativ i Stockholms stad, Mobilitetscentrum, för verksamheten ansöker om 22 miljoner kronor för tre år.

A. Logistik

A1. Etablera ”Logistikforum” Stockholm

A2. Samlastning

A3. Tekniska lösningar för effektivare transporter

Godstransporterna tenderar att öka vilket gör det angeläget att vidta åtgärder som minskar miljöstörningarna från dessa. De nämnda åtgärderna med samlastning och tekniska lösningar för effektivare transporter är ett steg i riktningen att minska miljöstörningarna från godstransporterna.

B. Verksamheternas åtgärder och upphandling

B1. Tillsätt en regional expertgrupp för verksamhetsinterna åtgärder

B2. Skapa en verktyglåda för effektiva resor och transporter

B3. Etablera regiongemensamma upphandlingskrav

En verktyglåda för effektivare resor och transporter underlättar för arbetsplatser att miljöanpassa sina transporter och är därför något som bör genomföras. Till verktyglådan bör läggas fler åtgärder som till exempel parkeringspolicy och kampanjer för att förmå anställda att cykla.

C. Hushållens hållbara resande

Detta område är mycket viktigt för att nå en ökad miljöanpassning av trafiken. Därför bör ambitionsnivån vara högre än vad som anges i programförslaget. Länsstyrelsen bör inleda ett långsiktigt informationsarbete om luftmiljö kvalitetsnormer bl.a. för att öka medborgarnas kunskaper om samband mellan färd sätt, ekonomi, hälsa och miljöpåverkan. I arbetet bör bland annat Vägverket och Naturvårdsverket delta, förslagsvis tillsammans med kommuner och miljöorganisationer.

C1. Skapa en regional expertgrupp för hushållens hållbara resande

Att skapa en regional expertgrupp för hushållens hållbara resor är ett bra förslag. Miljöförvaltningen anser dock att gruppen även bör innehålla en eller flera representanter med trafikmiljökompetens.

C2. Skapa en verktyglåda för åtgärder för ett hållbart resande

Att skapa en verktyglåda för åtgärder för ett hållbart resande är positivt. Verktyglådan bör byggas på med fler exempel successivt.

C3. Stärk kompetensen vid planering av nya bostadsområden så att hållbart resande främjas

I programmet föreslås att kompetensen ska stärkas vid planering av nya bostadsområden så att ett hållbart resande främjas. Detta är angeläget och bör genomföras i samarbete med kollektivtrafikhuvudmannen SL.

Inom Stockholms stad är ansvaret för båttrafiken till och från Hammarby sjöstad uppdelat på olika huvudmän beroende på båtlinje. Gat- och fastighetsförvaltningen är huvudman för en båtlinje och den andra båtlinjen drivs kommersiellt av ett rederi. Här tycker förvaltningen att det är viktigt att klargöra ansvarsfördelningen även för båttrafik, så att ett hållbart resande främjas.

D. Organisation för genomförande av åtgärder

D1. Tillsätt en grupp för övergripande koordinering

Förvaltningen bedömer att detta är ett rationellt behov, men menar att många av de behandlande frågorna är av politisk karaktär. Om en sådan grupp ska bildas bör arbetet styras av en politisk styrgrupp. Dessutom förutsätter en grupp för övergripande koordinering att man kan finna en gemensam målbild, vilket kommenteras nedan.

D2. Utarbeta en gemensam målbild

När det gäller att utarbeta en gemensam målbild betonar Miljöförvaltningen att utgångspunkten för detta måste vara en hållbar utveckling även ur miljösynpunkt. Vad som är en miljömässigt hållbar utveckling utvecklas i de nationella miljömålen. Dessa bör användas för att skapa en målbild på regional nivå.

D3. Skapa ett återkommande Länsforum för Hållbara transporter

Förvaltningen anser att förslaget med ett återkommande länsforum för hållbara transporter är ett positivt initiativ.

Ärendets handläggning

I ärendets handläggning har även följande personer på Miljöförvaltningen deltagit: Stina Thörnelöf, Arne Jonsson, Jarmo Riihinen, Marianne Kängström, Gunnel Blomqvist, Johan Rosén, Jeanette Dau, Anders Lundin, Ulf Mohlander och Björn Sigurdson,

Gatu- och fastighetsnämnden beslöt, efter propositioner på framställda yrkanden, enligt det av ordföranden Roger Mogert m fl (s) samt ledamöterna Ann-Marie Strömberg (v) och Per Bolund (mp) gemensamt framställda yrkandet d v s att i huvudsak godkänna kontorets förslag till beslut, att förordna att även minskning av utsläppen från större fasta utsläppskällor av klimatgaser ska vara i fokus för programmet samt att därutöver anföra följande.

Nämnden ser mycket positivt på länsstyrelsens miljöhandlingsprogram och ser det som ett sätt att åstadkomma minskad miljöpåverkan från aktiviteter inom Stockholms län. Vi saknar dock åtgärder för att minska utsläppen av koldioxid från fasta utsläppskällor som till exempel energi- och värmeverk. Miljöhandlingsprogrammet bör även ha verktyg för att arbeta med dessa problem.

Reseration anfördes av vice ordföranden *Sten Nordin* (m), ledamöterna *Berthold Gustavsson* (m), *Anna Wersäll* (m) och *Ulf Fridebäck* (fp) samt tjänstgörande ersättaren *Claes Fleming* (fp) enligt det av vice ordföranden Sten Nordin m fl (m) och ledamoten Ulf Fridebäck m fl (fp) gemensamt framställda yrkandet, bilaga.

Reservation anfördes av tjänstgörande ersättaren *Björn Nyström* (kd) enligt kontorets förslag.

Särskilt uttalande gjordes av tjänstgörande ersättaren *Björn Nyström* (kd), bilaga.

Gatu- och fastighetskontorets tjänsteutlåtande den 8 september 2004 har i huvudsak följande lydelse.

Vatten och avlopp

Vattenfrågor är frågor som hanteras lokalt i Stockholm. Sambanden inom regionen är självklara och det är bra att en helhetssyn kommuniceras mellan kommunerna genom att sätta samman ett handlingsprogram.

Delen Vatten och avlopp i handlingsprogrammet ligger i linje med Vattenprogram för Stockholm 2000. Detta består av tre delar:

- Genomförda åtgärder 1995 – 1999
- Faktaunderlag till strategi för Stockholms vattenarbete
- Strategi för Stockholms vattenarbete (förslag)

Förslaget till Strategi för Stockholms vattenarbete remissbehandlas för närvarande. Gatu- och fastighetskontoret har deltagit i framtagande av handlingsprogrammet ”Strategi för Stockholms vattenarbete 2004 – 2015” under miljöförvaltningens ledning. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har remitterat förslaget till bland annat till stadens politiska nämnder. Gatu- och fastighetsnämnden besvarade remissen den 17 augusti 2004.

Fastighetsförvaltningen berörs av en rad av föreslagna åtgärder. Dock saknar Fastighetsförvaltningen rådighet över frågorna. Sedan ett antal år tillbaka arbetar Fastighetsförvaltningen aktivt med en miljöaktivitetsplan som innehåller både övergripande och detaljerade miljömål. Inom ramen för miljöaktivitetsplanen går det att arbeta in flera av åtgärderna i det regionala miljöhandlingsprogrammet. Fastighetsförvaltningen arbetar också aktivt med stadens dagvattenstrategi, ett program där olika åtgärder för att minska miljöpåverkan i dagvattnet finns identifierade. Det innebär att Fastighetsförvaltningen redan idag arbetar med att minimera utsläpp från t.ex. fastadvätt samt lokalt omhändertagande av dagvatten där så är möjligt.

Fastighetsförvaltningen förvaltar också jord- och skogsbruksfastigheter utanför stadens gränser samt naturreservat i angränsande kommuner. Här arbetar man sedan tidigare aktivt med att minska läckaget till yt- och grundvatten från jord- och skogsbruk. Förvaltningen har också försökt minimera användningen av bekämpningsmedel och andra former av kemikalier i jord- och skogsbruk.

Endast en mycket begränsad del av Fastighetsförvaltningens fastigheter är idag inte anslutna till kommunalt vatten- och avloppssystem. Dessa fastigheter är identifierade och kontrollmyndigheten, Miljöförvaltningen, är informerad om åtgärder som vidtas för att sköta dessa enskilda VA-anläggningar. Endast en enskild VA-anläggning klassas som anmälnings-pliktig, Stegsholm 3:2, och ansvaret för den anläggningen har förflyttats till FB Servicehus AB.

Resor och transporter

Eftersom resor och transporter är kommunövergripande är en regional samordning synnerligen angelägen. Gatu- och fastighetskontoret stöder därför det arbete som bedrivits i det regionala miljöhandlingsprogrammet. Kontoret deltar också i det samordningsarbete som för närvarande pågår. Syftet med arbetet är att skapa en gemensam plattform. Inom ramen för plattformen ska projekt med åtgärder för hållbarare resor och transporter drivas. Med hållbara transporter och resor menar vi sådana åtgärder som skapar sociala, miljömässiga och ekonomiska mervärden. Nedan följer en redogörelse för de planer som gatu- och fastighetskontoret har inom området. Allt detta arbete är beroende av en regional samordning för att önskvärda effekter ska kunna uppnås och arbetet bli effektivt.

Gatu- och fastighetskontoret planerar att ta fram ett mobilitetsprogram för staden – ett aktivt trafikant- och transportstöd. Programmet ska omfatta de två första stegen i Vägverkets fyrstegs-princip. Åtgärder inom steg ett handlar om att påverka människors resbehov i syfte att minska resandet och lösa kontakter m.m. på annat sätt. I detta steg ingår också att påverka människor att välja transportsätt som både är mer miljöanpassade och effektiva. Det handlar om att påverka människor genom information/kommunikation, ge stöd och erbjudanden som förbättrar resandets kvalitet. På samma sätt kan stöd och stimulans ges till företag för att förändra och effektiv-

sera resandets kvalitet. Åtgärder inom steg två har till syfte att göra det befintliga transportsystemet effektivare genom att använda ny teknik så att kapaciteten och utnyttjandet ökar. Härigenom ökar både kapaciteten och tillgängligheten till transportsystemet och kvaliteten för de enskilda resenärerna och transportörerna. Programarbetet måste bedrivas i samverkan internt inom staden och med andra aktörer. En regional medverkan i arbetet är mycket angelägen. Steg tre och fyra i fyrstegsprincipen omfattar mindre upprustningar av befintlig infrastruktur (tre) och utbyggnad av ny infrastruktur (fyra).

Gatu- och fastighetskontoret planerar också att inrätta ett Mobilitetscentrum. Detta ska svara för en långtgående samverkan mellan Stockholms stad och transportsektorn. Tankesätt och metoder inom *Mobility Management* utvecklas och implementeras för att bidra till att göra transportsektorn ekonomiskt, socialt och ekologiskt hållbar.

Mobilitetscentrums övergripande mål är att:

- bidra till att minska miljöbelastningen från stockholmstrafiken mätt i minskade koldioxidutsläpp, kväveoxider samt minskade utsläpp av partiklar, ozon, kolmonoxid och kolväten.
- förbättra rese- och transportkvaliteten för medborgare och näringsliv inom ramen för hela reskedjan. Det kan handla om allt från minskad trängsel till att det är lätt att hitta information för att kunna kombinera olika transportslag, exempelvis mellan bil och buss eller T-bana.

Mobilitetscentrum är ett paraply under vilket till en början tre delprojekt inryms: "Bilpool", "Stockholm – cykelstaden" och "Kvalitetssäkring av företagens transporter och resor". Delprojekten beskrivs kortfattat senare.

Mobilitetscentrums övergripande verksamhet är att:

- Utforma gemensamma strategier.
- Utforma en gemensam webbportal.
- Samordna insatser mellan olika aktörer i Stockholm.
- Initiera och stödja samverkan och samarbetsprojekt mellan medverkande aktörer.
- Sprida information om framgångsrika metoder och insatser för maximalt genomslag.
- Initiera och genomföra mindre informationskampanjer för hållbart resande med god kvalitet, som inte rymms inom delprojekten.
- Utveckla nya delprojekt inom ramen för Mobilitetscentrum.

Mobilitetscentrum med de tre delprojekten syftar till att bidra till förverkligandet av Stockholms handlingsprogram mot växthusgaser samt Stockholms miljöprogram. Ytterligare ett syfte är att utveckla rese- och transportkvaliteten och därmed minska trängseln. Utgångspunkten för Mobilitetscentrum är därför ett kundorienterat arbetssätt.

För att göra det möjligt att genomföra arbetet med mobilitetsprogram och Mobilitetscentrum har gatu- och fastighetskontoret sökt pengar från Stockholms miljömiljard och från Klimp (Klimatinvesteringsbidrag) från Naturvårdsverket. Positivt besked på dessa ansökningar är en förutsättning för arbetet. Besked om ansökningarna kommer under hösten. Planer finns också på att söka pengar i den andra ansökningsomgången från Stockholms miljömiljard, för ytterligare några delprojekt inom ramen för Mobilitetscentrum.

Svar på remissfrågorna

D. Miljöhandlingsprogrammet som helhet

1. Är förslaget till miljöhandlingsprogram relevant och realistiskt med beaktande av Stockholmsregionens utveckling och särskilda miljöförutsättningar?

Kommentar: Programmet är i linje med Stockholms stads arbete.

2. Arbetssättet har varit aktörsorienterat, dvs har utgått från deltagarnas egna verksamheter. Är detta ett bra sätt för samverkan inom det regionala miljöarbetet?

Kommentar: Vi noterar att Stockholms stad har deltagit har deltagit med personer från enskilda förvaltningar. Arbetet har dock inte spridits vidare till andra förvaltningar inom staden.

E. Åtgärder

3. Om Er organisation är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet – kommer ni att delta? I så fall på vilket sätt och i vilken utsträckning?

Kommentar: Åtgärder som ingår i stadens program arbetar vi vidare med. Inom resor och transporter ligger arbetet med mobilitetsprogram och Mobilitetscentrum i linje med åtgärderna i handlingsprogrammet.

4. Om Er organisation *inte* är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet men anser att Ni bör delta – på vilket sätt och i vilken utsträckning kan Ni bidra till genomförandet?

Kommentar: Stockholms stad har eget vattenprogram.

5. Finns det andra målsättningar och initiativ som Er organisation kan koppla ihop med detta programarbete, för att uppnå synergieffekter?

Kommentar: Vid nybebyggelse genomförs kompensationsåtgärder för exploatering av ianspråktagen mark.

Arbetet med mobilitetsprogram och Mobilitetscentrum kan kopplas ihop med regionala programarbetet för att uppnå synergieffekter.

6. Saknas det, för Er, några viktiga aktörer för respektive åtgärd?

Kommentarer: Vi saknar några punkter i programmet.

Mälarens vattenstånd och den föreliggande översvämningsrisk som finns vid utloppen till Saltsjön. Åtgärder för dagvatten från trafikleder.

7. En slutsats från arbetet med miljöhandlingsprogrammet är att det finns behov av regional samordning av det fortsatta arbetet. I programmet föreslås därför, för respektive område hur detta kan ske. Skulle Ni vilja delta i denna samordning? Om inte - har Ni några synpunkter på vilka andra aktörer som bör delta i samordningen?

Kommentar: Det är angeläget att skapa samverkansgrupper för samsyn kring hanteringen av kommunövergripande avrinningsområden enligt definitionen i EG:s ramdirektiv för vatten. Det är angeläget med regional samordning inom området Resor och transporter, och gatu- och fastighetskontoret deltar i detta arbete.

8. Prioritera varje åtgärd inom de två områdena *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter* med: 1 = hög, 2 = medel eller 3 = lägre prioritet.

Se kommentarer till åtgärder enligt bilaga.

9. Övriga synpunkter

-

Del II – Aktualiseringen av åtgärderna i Miljövårdsprogram 2000

10. Stämmer lägesredovisningen för respektive åtgärd?

Om redovisningen *inte* stämmer – komplettera texten

Se kommentarer av två punkter i bilaga.

11. Om Ni är ansvarig för en åtgärd som *inte* är påbörjad – kommer Ni att genomföra den och i så fall när? Alternativt förklara varför Ni inte avser att genomföra den.

-

12. Övriga synpunkter

-

SLUT

Stockholm Vatten AB:s styrelse beslutade den 26 augusti 2004 att överlämna och åberopa verkställande direktörens förslag till svar på remissen.

Stockholm Vatten AB:s yttrande den 17 augusti 2004 har i huvudsak följande lydelse.

Bakgrund

Stockholm Stad har på remiss från Länsstyrelsen i Stockholms län erhållit *Förslag till regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län*. Stockholms stad har remitterat förslaget till regionalt miljöhandlingsprogram till bl a Stockholm Vatten.

Stockholm Vatten har även direkt från Länsstyrelsen i Stockholms län, remitterats förslaget till regionalt miljöhandlingsprogram.

Samrådsmaterialet består av två delar:

Del I. av samrådsmaterialet, miljöhandlingsprogrammet, innehåller förslag till åtgärder.

Del II. av samrådsmaterialet, aktualisering av åtgärderna i det tidigare Miljövårdsprogram 2000, redovisar för varje åtgärd en uppdatering av nuläget.

Stockholm Vatten har i sitt remissvar fokuserat på området *Vatten och avlopp* i del I samt kommenterat vattenrelaterade åtgärder i del II. Inom området *Vatten och avlopp* har följande fyra delområden har identifierats där det anses som angeläget att genomföra åtgärder:

- *Dagvattenhantering*. Begränsa föroreningar redan vid källorna och förbättra rening av dagvatten.
- *Omvandlingsområden och enskilt VA*. Trygga dricksvattenförsörjning genom att skydda yt- och grundvatten mot föroreningar och saltvatteninträngning.
- *Renare avlopp*. Minska diffusa utsläpp, övergödning och farliga ämnen och förbättra slamkvalitet och kretslopp.
- *Yt- och grundvattenskydd*. Säkra dricksvattenförsörjningen genom stärkt skydd för Mälaren och reservvattentäkter.

Stockholm Vatten har själv deltagit i arbetet med att ta fram åtgärder inom området *Renare avlopp*.

Sammanfattning av Stockholm Vattens synpunkter

Stockholm Vatten välkomnar initiativet till ett regionalt miljöhandlingsprogram som tagits av de tre regionala parterna Länsstyrelsen i Stockholms län, Regionplane- och trafikkontoret samt Kommunförbundet i Stockholms län (KSL).

Arbetsättet med deltagare från olika områden i hela länet bedömer Stockholm Vatten har varit bra ur flera aspekter som tidig förståelse för olika synsätt, förankring och nätverksbyggande. Stockholm Vatten välkomnar även inriktningen på programmet, att fokusera på ett fåtal områden där åtgärder bedömts vara både viktiga och möjliga att genomföra, samt inriktningen att ta fram en åtgärds katalog med förtydligade ansvar för de två identifierade områdena – *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter*.

För att programmet ska bli framgångsrikt och leda till en hög grad av genomförande och förverkligande, så är det helt avgörande att en integrering av programmet sker i alla de miljöprogram som länets kommuner tar fram de kommande åren. Ansvaret för att integrera samt följa upp åtgärder i enskilda kommuners miljöprogram behöver koordineras av Länsstyrelsen i Stockholms län, Kommunförbundet i Stockholms län (KSL) samt av de enskilda kommunerna i Stockholms län.

A. Åtgärder för dagvattenhantering

Stockholm Vatten har tillsammans med flera förvaltningar i Stockholm satsat stort på dagvattnet i miljöarbetet genom framtagandet av "Dagvattenstrategin för Stockholms Stad". Strategin är också en viktig del i genomförandet av "Vattenprogram för Stockholm 2000 – sjöar och vattendrag". Stockholm Vatten har således redan kommit en god bit på vägen avseende de föreslagna åtgärderna som beskrivs i miljöhandlingsprogrammet 2004.

B. Åtgärder för omvandlingsområden och enskilt VA

Flera viktiga aspekter har kommit med. Dock saknas förslag till åtgärder för att utveckla fungerande organisationer för drift- och tillsyn. Förslagen är i huvudsak inriktade på processen fram till etablerande av system för fungerande VA. Många av de tekniklösningar som troligtvis blir aktuella kräver ökade resurser för drift- och tillsyn och det är därför viktigt att på ett tidigt stadium beakta hur detta ska hanteras.

C. Åtgärder för renare avlopp

Åtgärderna bedöms vara realistiska att genomföra. I gruppen som tog fram åtgärder inom Renare avlopp hade det varit bra med deltagare från fler intressenter. Det hade varit önskvärt med representanter från fler branscher och intresseområden som kunde komma med förslag för just sina verksamheter. Avloppsfrågorna har tidigare mest handlat om att minska övergödningen. Stockholm Vatten ser positivt på att miljöhandlingsprogrammet har ändrat fokus till att minska mängden oönskade ämnen till avloppet.

D. Åtgärder för yt- och grundvattenskydd samt E. Organisation för regional VA-samverkan

Miljöhandlingsprogrammet är relevant, det är dock svårt att avgöra om det är realistiskt då det saknas målvärden eller uppföljningsmått för ett flertal mål. Det är bra att utgå från verksamhetsutövarnas verksamheter. Att vara aktörsorienterad i ett dokument som detta ökar tydligheten. För att handlingsprogrammet skall bli effektivt måste dock en betydande samordning och kunskapsutbyte upprätthållas och utvecklas mellan verksamhetsutövare.

Mälaren är Sveriges viktigaste vattentäkt och Stockholm Vattens viktigaste råvara. Därför vill bolaget i yttrandet fokusera på det mål- och åtgärdsarbetet som gäller skyddet av Mälaren som vattentäkt. Bolaget behöver vidare rusta sig med kunskap för att kunna möta klimatiförändringar, förändringar som snabbt och på ett dramatiskt sätt skulle kunna ändra vattenkvaliteten i Mälaren. Kraftigare nederbörd medför större tillförsel av dagvatten och bräddningar från reningsverk och ledningsnät. Översvämningar kan medföra tillförsel av oönskade ämnen från deponier och olika typer av anläggningar.

I tillägg till dessa övergripande synpunkter har Stockholm Vatten ett antal synpunkter av detaljkaraktär, vilka redovisas i särskild ordning till Stockholms stad/Miljö- och konsumentroteln och till Länsstyrelsen.

STOCKHOLM VATTENS SYNPUNKTER

Allmänt

Stockholm Vatten välkomnar initiativet till ett regionalt miljöhandlingsprogram som tagits av de tre regionala parterna Länsstyrelsen i Stockholms län, Regionplane- och trafikkontoret samt Kommunförbundet i Stockholms län (KSL).

Arbets sättet med deltagare från olika områden i hela länet bedömer Stockholm Vatten har varit bra ur flera aspekter som tidig förståelse för olika synsätt, förankring och nätverksbyggande. Stockholm Vatten välkomnar även inriktningen på programmet, att fokusera på ett fåtal områden där åtgärder bedömts vara både viktiga och möjliga att genomföra, samt inriktningen att ta fram en åtgärds katalog med förtydligade ansvar för de två identifierade områdena – *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter*.

För att programmet ska bli framgångsrikt och leda till en hög grad av genomförande och förverkligande så är det helt avgörande att en integrering av programmet sker i alla de miljöprogram som länets kommuner tar fram de kommande åren. Ansvaret för att integrera samt följa upp åtgärder i enskilda kommuners miljöprogram behöver koordineras av Länsstyrelsen i Stockholms län, Kommunförbundet i Stockholms län (KSL) samt av de enskilda kommunerna i Stockholms län.

Specifika synpunkter Del I

Följande fyra delområden har identifierats där det anses som angeläget att genomföra åtgärder:

- *Dagvattenhantering.* Begränsa föroreningar redan vid källorna och förbättra rening av dagvatten.
- *Omvandlingsområden och enskilt VA.* Trygga dricksvattenförsörjning genom att skydda yt- och grundvatten mot föroreningar och saltvatteninträngning.
- *Renare avlopp.* Minska diffusa utsläpp, övergödning och farliga ämnen och förbättra slamkvalitet och kretslopp.
- *Yt- och grundvattenskydd.* Säkra dricksvattenförsörjningen genom stärkt skydd för Mälaren och reservvattentäkter.

A. Åtgärder för dagvattenhantering

Stockholm Vatten har tillsammans med flera förvaltningar i Stockholm satsat stort på dagvattnet i miljöarbetet genom framtagandet av "Dagvattenstrategin för Stockholms Stad". Det finns även en genomförandegrupp och en styrgrupp för dagvattenstrategins genomförande. Strategin är också en viktig del i genomförandet av "Vattenprogram för Stockholm 2000 – sjöar och vattendrag".

Stockholms dagvattenstrategi antogs i kommunfullmäktige 2002 och innehåller anvisningar om vad som ska göras och när samt en beskrivning om vem som ansvarar för vad. Det finns även en dagvattenstrategi för Huddinge kommun framtagen 2000. Således har Stockholm Vatten redan kommit en god bit på vägen avseende de föreslagna åtgärderna som beskrivs i miljöhandlingsprogrammet 2004.

Kommentarer till de enskilda åtgärderna i A, se tabell nedan:

- A 1. Verka för att diffusa källor till föroreningar i dagvatten åtgärdas
- A 2. Kartlägg naturliga och tekniska avrinningsområden med dess markanvändning
- A 3. Klassificera recipienter efter deras känslighet för dagvattenpåverkan och upprätta riktlinjer för dagvattenutsläpp från olika markanvändning
- A 4. Utvärdera olika reningstekniker och anläggningar för dagvattenrening
- A 5. Skapa och utveckla nätverk för dagvattenfrågor
- A 6. Producera en "Dagvattenhandbok"
- A 7. Utarbeta ett regionalt vägledningsdokument kring dagvattenfrågor
- A 8. Klar gör vem som har juridiskt och ekonomiskt ansvar för dagvattenutsläpp och anläggningar
- A 9. Planera för omhändertagande av snö och anläggande av snödeponier

Svar på frågorna i remissmissivet:

1. Är förslaget till miljöhandlingsprogram relevant och realistiskt med beaktande av Stockholms-regionens utveckling och särskilda miljöförutsättningar?

Svar: Förslaget anses vara relevant och realistiskt och går hand i hand med Stockholms dagvattenstrategi.

3. Om Er organisation är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet – kommer ni att delta? I så fall på vilket sätt och i vilken utsträckning?

4. Om Er organisation inte är föreslagen att delta i genomförandet av åtgärderna som föreslås i handlingsprogrammet men anser att Ni bör delta – på vilket sätt och i vilken utsträckning kan Ni bidra till genomförandet?

8. Prioritera varje åtgärd inom de två områdena *Vatten och avlopp* samt *Resor och transporter* med: 1 = hög, 2 = medel eller 3 = lägre prioritet.

Svar frågorna 3, 4, 8 : se tabellen nedan:

Åtgärd	Status och SV deltagande	Prioritering
A1	Ansaret ligger på Miljöförvaltn. Inget deltagande planerat från SV.	1
A2	SV har, i och med Vattenprogrammet, delvis genomfört kartläggning av avrinningsområden inom Stockholms Kommun. Mer detaljerat görs denna kartering vid varje dagvattenprojekt på SV.	2
A3	Genomfört (dagvattenstrategi för Stockholm respektive Huddinge).	2
A4	Diverse utvärderingar har genomförts och genomförs på SV.	3

A5	Pågår. SV deltar med två personer i två av dessa nätverk.	3
A6	Ingen regionalt deltagande från SV planerat. SV deltar däremot med en person i ett liknande projekt, EU-projektet "Daywater" som även har inbjudit flera grannkommuner i Stockholms län. SV deltar även i RTK:s nätverk om dagvatten som hanterar liknande frågor.	3
A7	Inget deltagande planerat utöver SV deltagande i RTK:s dagv.nätverk.	3
A8	Genomfört. Avtal finns med Gfk. Troligen kommer nya VA-lagen att innebära ytterligare förhandling mellan SV och Gfk. <i>Viktig fråga; ska finansiering ske via VA-avgifter eller skatter?</i>	1
A9	Genomfört. Utredning avslutad.	3

5. Finns det andra målsättningar och initiativ som Er organisation kan koppla ihop med detta programarbete, för att uppnå synergieffekter?

Svar fråga 5. Att Stockholm Vatten har en dagvattentaxa med möjlighet till avgiftsreduktion vid lokalt ombändertagande av dagvatten innebär att synergieffekter med miljöhandlingsprogrammet uppnås. Dessutom deltar Stockholm Vatten i flera samverkansgrupper för sjöar och vattendrag t.ex. Bällstaågruppen, Tyresåsamarbetet.

6. Saknas det, för Er, några viktiga aktörer för respektive åtgärd?

Svar fråga 6: Ansvar för A8 "Klargöra vem som har juridiskt och ekonomiskt ansvar..." borde ligga på statlig nivå. I övrigt inga synpunkter.

7. En slutsats från arbetet med miljöhandlingsprogrammet är att det finns behov av regional samordning av det fortsatta arbetet. I programmet föreslås därför, för respektive område hur detta kan ske. Skulle Ni vilja delta i denna samordning? Om inte - har Ni några synpunkter på vilka andra aktörer som bör delta i samordningen?

Svar fråga 7: Eftersom dagvatten är ett lokalt problem är behovet av regional samverkan troligen inte lika stort som behovet av nätverk för utbyte av kunskap och för inspiration. Stockholm Vatten deltar för närvarande med två personer i RTK:s nätverk för arbete med dagvattenfrågor; teknik respektive strategi.

B. Åtgärder för omvandlingsområden och enskilt VA

Flera viktiga aspekter har kommit med. Dock saknas förslag till åtgärder för att utveckla fungerande organisationer för drift- och tillsyn. Förslagen är i huvudsak inriktade på processen fram till etablerande av system för fungerande VA. Många av de tekniklösningar som troligtvis blir aktuella kräver ökade resurser för drift- och tillsyn och det är därför viktigt att på ett tidigt stadium beakta hur detta ska hanteras.

Det anges att 15 – 39 % saknar godtagbara avloppslösningar. Dock anges inte vad som menas med godtagbara avloppslösningar. Tolkningen blir då att det rör sig om anläggningar som har längre gående behandling än slamavskiljare. Man kan därför förmoda att en stor del andel av de godtagbara anläggningarna har relativt dålig reningseffekt.

Kommentarer till de enskilda åtgärder i B:

B 1. Förse fastighetsägare med information

B 2. Skapa regionala nätverk för omvandlingsområden och enskilt VA för att stödja kommunernas planering

B 3. Påverka framtida VA-lagstiftning så att den blir effektiv

B 4. Utveckla verktygen för kommunernas planering och myndighetsutövning för vatten och avlopp i omvandlingsområden och enskild VA-anläggning

B 5. Följ upp omvandlingsområden till antal, omfattning och status

B1 – Förse fastighetsägarna med information

Informationen måste naturligtvis samordnas med de nya funktionskrav som Naturvårdsverket ska ta fram. Även Konsumentverket och Boverket bör rådfrågas. Likaså bör företag/bransch som idag sköter slamtömning delta i arbetet.

B2- Skapa regionala nätverk

Tanken att förstärka det regionala samarbetet kring dessa frågor tillstyrks. Det är emellertid önskvärt att strukturen för ansvar och befogenheter på regional nivå blir tydligare. I detta sammanhang torde därför den nya vattenvårdsmyndigheten få en central roll.

B4 – Utveckla verktyg – punkt 3.

Svårt att förstå hur man ska göra en handbok teknikoberoende. Val av teknisk lösning är en väsentlig del i arbetet med att åtgärda avlopp i omvandlingsområden.

I handboken bör det därför anges vilka planeringsförutsättningar som olika tekniklösningar medför samt vilka organisationsformer för drift- och tillsyn som är tänkbara.

C. Åtgärder för renare avlopp

Åtgärderna bedöms vara realistiska att genomföra. Arbetssättet med deltagare från olika områden i hela länet bedömer Stockholm Vatten ha varit lyckat. I gruppen Renare avlopp hade det varit bra med deltagare från fler intressenter. Det hade varit önskvärt med representanter från fler branscher och intresseområden som kunde komma med förslag för just sina verksamheter.

Avloppsfrågorna har tidigare mest handlat om att minska övergödningen. I miljöhandlingsprogrammet har fokus ändrats till att minska mängden oönskade ämnen till avloppet.

I första stycket anges det att ”slammet måste vara fritt från oönskade ämnen”. Helt fritt kan slammet aldrig bli. En bättre formulering är att ”mängden oönskade ämnen måste vara så liten att den inte utgör någon risk för människa eller miljö”.

I nästa stycke om läkemedelsrester stämmer det inte att reningsverken inte kan bryta ned sådana. Många antibiotika är lätt nedbrytbara och även östrogen bryts ned till viss del. Det är lämpligare att skriva: ”Många läkemedel, bl a vissa antibiotika och hormoner, är dåligt nedbrytbara i reningsverkens processer. Detta medför att vattenkonsumenterna riskerar att utsättas för en ökad lågdosexponering av bland annat antibiotika i dricksvattnet samt att könsfördelningen i vilda fiskbestånd förändras”.

Kommentarer till de enskilda åtgärderna i C

C 1. Begränsa utsläppen av fosfor och organiskt material i vatten från länets mindre reningsverk

C 2. Verka för fler deltagare i ReVAQ samarbetet

C 3. Sprid information om konstnärsfärger som innehåller kadmium

C 4. Underlätta för användare att välja miljömässigt bättre produkter och hantera miljöskadliga produkter på ett äkrare sätt

C 5. Gynna förskrivning av lättnedbrytbara läkemedel

C 6. Öka återlämnandet av oförbrukade läkemedel till apoteket

C 7. Minimera användningen av invärtes verkande läkemedel som appliceras på huden

C 8. Utarbeta riktlinjer för hantering av läkemedel inom vården

C 1. Tillstyrkes

C 2. Det är bra om fler reningsverk ansluter sig till ReVAQ. ReVAQ ställer dock stora krav på de reningsverk som vill gå med i samarbetet. Dessa krav kan vara svåra att uppfylla fr.a. för mindre reningsverk. Det arbetssätt och de åtgärder som genomförs inom ReVAQ kan i lämplig omfattning tillämpas vid andra reningsverk, även de inte fullt ut går med i ReVAQ.

Ansvarsfördelning. Sjöfartsverket deltar inte i ReVAQ.

C 3. Det är oklart hur stor källa till kadmium konstnärsfärger verkligen är. En bättre formulering kan vara ”konstnärsfärger är en källa till utsläpp av kadmium till reningsverken som är klart avgränsad och påverkbar”. När det gäller ansvarsfördelning bör kommuner finnas med bland ”utförare”. Under ”informerar” bör inte enskilda företag pekas ut. Det är bättre att ange ”färgtillverkare”. ÅFRE står för Åtgärder Före RENingsverk.

C 4. Stockholm Vatten avser att bl a tillsammans med Konsumentförvaltningen i Stockholm driva ett informationsprojekt om vikten av att använda miljömärkta produkter. Det kommer att riktas sig dels till butikskedjor och enskilda handlare och dels till kommuninnevånarna. Projektet påbörjas under hösten 2004.

I figur 3 under första förslaget bör "Kommuner" stå med under "Målgrupp". Under fjärde förslaget kan Frisörer kompletteras med "Allmänhet" under "Målgrupp" och under "Samarbetspartners" kan "Dagligvaruhandeln" tillföras.

Ansvarsfördelning. Kommuner bör finnas med bland "Huvudansvariga" och "Utförare".

C 5-C 7. Tillstyrkes

C 8. Stockholm Vatten har tidigare skickat ut brev till sjukhus, sjukhem och andra vårdinrättningar samt djursjukhus och veterinärer med uppmaningen att rutiner för omhändertagande av kasserade läkemedel (även flytande) bör upprättas.

D. Åtgärder för yt- och grundvattenskydd samt E. Organisation för regional VA-samverkan

Miljöhandlingsprogrammet är relevant, det är svårt att avgöra om det är realistiskt då det saknas målvärden eller uppföljningsmått för ett flertal mål.

Det är bra att utgå från verksamhetsutövarnas verksamheter. Att vara aktörsorienterat i ett dokument som detta ökar tydligheten. För att handlingsprogrammet skall bli effektivt måste dock en betydande samordning och kunskapsutbyte upprätthållas mellan verksamhetsutövare för att undvika dubbelarbete och långa beslutsvägar det ställer stora krav på de som utsetts som huvudansvariga för åtgärderna, det är alltid svårt att ta ansvar i de fall inte har medel.

Mälaren är Sveriges viktigaste vattentäkt och Stockholm Vattens viktigaste råvara. Därför vill bolaget i yttrandet fokusera på det mål- och åtgärdsarbetet som gäller skyddet av Mälaren som vattentäkt.

Närmare två miljoner människor bor runt Mälaren och flertalet av dessa får sitt dricksvatten från Mälaren.

Tack vare Mälarens goda kvalitet kan dricksvattnet framställas utan att särskilda processteg behöver användas för att eliminera bekämpningsmedel eller nitrater vilket är fallet i många länder i Europa. Mälaren är dock övergödd och det är en nackdel för dricksvattenproduktionen då algbloomingar kan ge upphov till toxiner och lukt- och smakförändringar i vattnet, förändringar som hittills kunnat hanteras i vattenverken. Närsaltsbelastningen har en stor betydelse för dricksvattenframställningen och situationen för Mälaren måste förbättras. Genom att mäta resursförbrukningen i form av el och kemikalier vid dricksvattenframställningen får vi ett direkt mått på Mälarens status som råvattentäkt.

Tack vare en god avloppsrening och en liten del renat avloppsvatten i Mälarens totala vattenmassa och förhållandevis få betande kreatur vid strandzonerna har vi hittills sluppit problem med de skadliga parasiterna¹ *Giardia* och *Cryptosporidium*.

Genom föreskrifter och rutiner från sjöfartsverket så har vi varit förskonade från fartygsolyckor trots en flitig sjötrafik. Den lägsta ambitionsnivån för arbetet med Mälaren är att värna om denna situation genom regelbundna riskanalyser för sjötransporter och tillbudsstatistik från sjöfartsverket.

För att åstadkomma förbättringar måste vi långsiktigt arbeta med att ändra konsumtionsmönstret hos konsumenter, industrier och lantbruk. Det handlar om att använda rätt produkter på rätt sätt, här kommer kunskapsmålen in. Dagens kemiska produkter är mycket effektiva och kan användas i mycket lägre doser än äldre produkter. Synergieffekter, partiell nedbrytning och svårigheterna att mäta gör därför att ett mätprogram i konventionell mening inte ger någon vägledning i ett förbättringsarbete. Resurser bör i stället läggas på att insamla kunskap som kan ge

¹ *Giardia* och *Cryptosporidium* är två parasiter som kan orsaka allvarliga infektioner i mag- och tarmkanalen. Parasiterna kan förekomma i ytvattentäkter och orsaka svåra sjukdomsutbrott. Utbrott har förekommit i flertalet västländer trots en utvecklad vattenreningsteknik.

ledning till kommunala renings- och vattenverk, konsumenter, industrier och jordbruk vad man kan göra för att åstadkomma en ”giftfri” miljö. Åtgärder är upplysning och tillsyn.

Mätningar och uppföljning kan göras som kampanjer där särskilda ämnen studeras i sediment, avloppsslam, biota och speciellt utvalda vatten- och avloppsströmmar.

Kemiska mätmetoder är inte tillräckliga utan de måste kompletteras med molekylärbiologiska metoder.

Vi måste rusta oss med kunskap för att kunna möta klimatförändringar, förändringar som snabbt och på ett dramatiskt sätt skulle kunna ändra vattenkvaliteten i Mälaren. Kraftigare nederbörd medför större tillförsel av dagvatten och bräddningar från reningsverk och ledningsnät. Översvämningar kan medföra tillförsel av oönskade ämnen från deponier och olika typer av anläggningar.

Stockholm ligger längst nedströms vid Mälaren. Det största hotet mot Mälarens vattenkvalitet är övergödning, som uppkommer genom intern- och externbelastning. Stockholmsregionen har en liten påverkan på detta förhållande och de Mälarbassänger (definierade vattenområden i Mälaren) som finns i Stockholmsregionen har generellt de lägsta närsalthalterna med undantag av bassängen Ekoln/Skarven (med belastning norrifrån bl.a från Fyrisån). Den Stockholmsnära delen av Mälaren förorenas därför norr- och västerifrån av närsalter. För att förbättra situationen krävs samverkan, påverkan och bidrag till kunskapsuppbyggnad.

Den bästa plattformen för detta är Mälarens Vattenvårdsförbund, där de fyra berörda (mälarlänerna) länsstyrelsernas mål- och åtgärdsdokumentet *MÄLARENS VATTEN - MÅL OCH ÅTGÄRDER* är vägledande och anger inriktningen av fortsatt arbete med vattenvårdsfrågor rörande Mälaren.

Målarbetet för Mälaren är även en integrerad del i länsstyrelsernas uppdrag att överföra nationella mål till regionala. De mål som finns uppsatta för Mälaren är kopplade till de nationella miljömålen, i måldokumentet finns även aktörer och uppföljningsmått angivna.

Med denna bakgrund önskar bolaget lämna synpunkter med den föreslagna dispositionen enligt följande för området yt- och grundvattenskydd.

Bedömning av de enskilda åtgärderna i D och E

D 1. Utarbeta planer för länets reservvatten- och vattenförsörjning

D 2. Utred förutsättningarna för att förklara Mälaren som miljöskyddsområde

D 3. Öka vattenskyddet genom att aktualisera befintliga och fastställa nya vattenskyddsområden

D 4. Skydda grundvattnet i kust och skärgård mot överuttag och saltvatteninträngning

D 5. Utveckla samverkansprojekt inom avrinningsområden

D 6. Minska läckaget till yt- och grundvatten från jord- och skogsbruk

D 7. Implementera ”Greppa Näringen” i Mälardalen

D 8. Minska utsläppen från fritidsbåtar

D 9. Bedriv yrkessjöfarten på Mälaren så att utsläpp av föroreningar undviks och olycksrisker minimeras

D 10. Samverka kring kampanjer för förbättrad hushållning med vatten och minskade utsläpp

E 1. Samla in och sprida information om VA-aktiviteter från regionala organisationer, nätverk och större projekt

Prioriteringar

1= hög

2= medel

3 = lägre

D1	2
D2	2
D3	2
D4	2
D5	1
D6	1
D7	1

D8	2
D9	1
D10	3
E1	1

Specifika synpunkter Del II – Aktualisering av åtgärderna i Miljövårdsprogram 2000:

Dagvatten

- Åtgärd nr 13 Vägverkets ansvar. SV deltar i utvärderingen av Vägverkets reningsanläggning SORBUS. SV har dessutom genomfört diverse undersökningar av trafikdagvattnets innehåll bl.a. i avsättningsmagasin vid Norra Länken och vid Skanstull.
- Åtgärd nr 52 Lägesredovisningen stämmer. Inga åtgärder genomförs gällande dagvatten i befintliga områden eftersom det inte är kostnadseffektivt. Däremot ”källsorteras” dagvattnet i samband med nybebyggelse och andra större förändringar och åtgärdas därefter.
- Åtgärd nr 53 Dagvattenstrategin för Stockholms Stad och dagvattenstrategin för Huddinge kommun samt Vattenprogrammet för Stockholms sjöar och vattendrag finns framtagna.

Omvandlingsområden och enskilt VA

Inga specifika kommentarer

Renare avlopp

- Punkt 34. Tillstyrkes.
- Punkt 37. Kommunerna bör stå med som utförare. Det är ju dom som genomför tillsynskampanjerna. Det är oklart i vilken omfattning uppföljning sker i kommunerna.
- Punkt 41. Stockholm Vatten har en slamstrategi. Samarbete med länsstyrelse, LRF och kommuner sker t.ex. i slamsamrådet. Det är mer oklart hur samarbete kan ske när det gäller slamstrategi. Kriterierna för projekt ReVAQ har tagits fram i samarbete med LRF, Livsmedelsindustrierna, SNF m.fl. Regelbundna möten genomförs med de inblandade parterna och projektet avrapporteras årligen. Det står att va-verken har som ambition att ”få ut” slam på jordbruksmarken, det bör stå ”nyttiggöra”. OK att föra över till miljöhandlingsprogrammet.
- Punkt 42. Genomförs med informationskampanjer, skolinformation, kontakter med företag, branscher mm. Slamsamråd och ÅFRE berör endast i mindre omfattning information till allmänheten och samverkan mellan brukare och producent. Ytterligare informations- och samverkansinsatser är planerade inom projekt ReVAQ. OK att föra över till miljöhandlingsprogrammet.

Yt- och grundvattenskydd

Inga specifika kommentarer

I arbetet med remissvaret har förutom föredragande Daniel Hellström, Peter Hugmark, Ragnar Lagerkvist, Cajsa Wahlberg, Eva Wilmin samt Lars Lindblom medverkat.

SLUT

Stadsbyggnadsnämnden beslutade den 27 september 2004 att som svar på remisserna överlämna och återopa kontorets utlåtande.

Reservation anfördes av vice ordföranden *Lotta Edholm* (fp), *Katariina Gïven* (fp), *Joakim Larsson* (m), *Ingvar Snees* (m) och *Regina Öholm* (m), som hänvisade till Edholms och Larssons yrkande, bilaga.

Särskilt uttalande gjordes av *Cecilia Obermüller* (mp), bilaga.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande den 10 september 2004 har i huvudsak följande synpunkter.

Förslaget till regionalt miljöhandlingsprogram

- Åtgärder inom områder resor och transporter angelägna

Mycket av dagens miljöproblem har sin rot inom trafiken. Åtgärder inom denna sektor är därför ytterst angelägna. Att åtgärdsförslagen i det regionala miljöhandlingsprogrammet tagits fram i en process tillsammans med berörda aktörer ökar sannolikheten för att de blir genomförda.

Kontoret har inget att invända mot förslagen, men har följande reflexion. Flera av förslagen går ut på att tillsätta ett antal expertgrupper och forum för olika delfrågor. Man kan fråga sig om det finns tillräckligt med folk och ekonomiska resurser för att dessa grupper skall kunna uträtta något meningsfullt. Förutsättningen för konkret arbete är att målen går att följa upp.

En fråga som särskilt berör kontoret är förslaget om att stärka kompetensen vid planering av nya bostadsområden så att hållbart resande främjas. Här föreslås inriktningen vara att kompetensen inom området stärks genom en regional resursperson som kan utnyttjas i olika kommunala sammanhang för att stödja och sprida erfarenheter mellan kommunerna. Kontoret delar uppfattningen att det behövs en resursförstärkning inom området.

- Staden har redan en dagvattenpolicy

Hantering av dagvatten är en fråga som fått alltmer uppmärksamhet under senare år. Stockholms kommunfullmäktige antog i oktober 2002 en dagvattenstrategi för Stockholms stad. Staden har också ett vatten program från år 2000. I dessa dokument hanteras i princip alla åtgärdsförslagen för dagvatten som finns föreslagna i det regionala miljöhandlingsprogrammet.

- Aktualisering av åtgärderna i miljövärdsprogram 2000

I en bilaga till det regionala miljöhandlingsprogrammet redovisas en aktualisering av åtgärderna i miljövärdsprogram 2000. För två åtgärder inom avsnittet energi har kontoret en avvikande uppfattning om fortsatt arbete. Beträffande åtgärderna

- aktuella energibolag och berörda kommuner fortsätter sitt arbete med att sammanbinda fjärrvärmesystemen resp

- kommuner och enskilda fjärrvärmebolag undersöker möjligheterna för en utbyggnad av små lokala fjärrvärme system ("till närvärme"),

sågs att åtgärden är en del av den ordinarie verksamheten. Dessa två områden är föremål för omfattande utredningsarbete för att lösa framtida försörjning för det kraftigt ökade antalet bostäder i Stockholm. Det gäller även andra frågor på energisidan. Mot denna bakgrund kan frågorna knappast anses vara en del av ordinarie löpande verksamhet. De bör därför pekats ut som extraordinära uppgifter.

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande den 15 september 2004 har i huvudsak följande synpunkter.

Stadsledningskontorets synpunkter

Stadsledningskontoret har haft underhandskontakter med tjänstemän på övriga remissinstanser och därvid kommit fram till att synpunkterna nedan i stort sett är samstämmiga med övriga förvaltnings synpunkter. Övriga förvaltningar har dessutom vissa påpekanden om tekniska detaljer i förslagen.

Regionala handlingsprogrammet

Stadsledningskontoret konstaterar att utredningen har valt ut områdena vatten och avlopp samt resor och transporter som bör prioriteras när det gäller insatser i regionen. Stadsledningskontoret delar uppfattningen att många av regionens stora miljöproblem rymms inom dessa områden och att stadens egna program inom de aktuella områdena har en liknande ambitionsnivå med tillhörande åtgärder och insatser. Trots detta vill stadsledningskontoret anföra följande synpunkter och problemformuleringar.

Förslagen till åtgärder som läggs fram varierar stort i fråga om omfattning och grad av angelägenhet. En prioritering och i vissa fall sammanslagning av åtgärder skulle göra materialet mer överskådligt och tydligare. Prioriteringen bör utgå från berörda myndigheters rådighet i frågan.

Stadsledningskontoret har vidare svårt att se hur vissa av åtgärdsförslagen ska omsättas i praktiken, särskilt då det för vissa åtgärder utpekats ansvariga aktörer som inte tillhör någon av regionens myndigheter och där inte länsstyrelsen har mandat att styra verksamheten. Även i detta sammanhang behöver länsstyrelsens roll klargöras gentemot övriga aktörer såsom kommuner, myndigheter, näringsliv och organisationer.

Slutligen bör påpekas att miljöhandlingsprogrammet kan komma att uppfattas som en önskelista på åtgärder. De föreslagna åtgärderna är inte kostnadsberäknade och konsekvensen av dess genomförande har inte ställts mot övriga mål för samhällsutvecklingen som t.ex. bostadsbyggnad och infrastrukturutbyggnad. Stadsledningskontoret anser att diskussionen om målkonflikter mellan dessa och andra områden måste föras med avsikt att komma vidare med arbetet för ett långsiktigt hållbart samhälle.

RESERVATIONER M.M.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Reservation anfördes av ledamoten Magnus Hellström (m) med instämmande av tjänstgörande ersättaren Gustav Åkerblom (fp) enligt följande.

Miljö- och hälsoskyddsnämnden skulle besluta

1. i huvudsak tillstyrka förslaget till Regionalt miljöhandlingsprogram 2004 för Stockholms län samt i huvudsak godkänna och överlämna förvaltningens synpunkter
2. därutöver som svar på remissen överlämna följande yttrande.

Det odemokratiska införandet av biltullar mot befolkningens vilja måste stoppas. De miljöproblem som trafiken medför kan dessutom minskas på andra och bättre sätt.

Genom omfattande utveckling av fordon och bränslen har utsläppen, med undantag för koldioxid, från trafiken avsevärt minskat de senaste decennierna. Ökningen av den tunga godstrafiken har medfört en viss ökning av koldioxiden i Stockholm. Utsläppsökningen av koldioxid motverkas dock något av att fordon och drivmedel sakta men säkert utvecklas så att bränsleförbrukning och därmed koldioxidutsläpp per fordonskilometer minskar.

Miljökvalitetsnormen för kvävedioxid kommer med stor sannolikhet att klaras till år 2010, helt i enlighet med EU:s direktiv.

Miljökvalitetsnormen för partiklar överskrids på flera gator och vägar i Stockholm. Det finns en mängd åtgärder som kan användas för att minska partikelhalterna. I andra storstäder med liknande klimat som Stockholm har man med framgång lyckats att minska partikelhalterna genom förbättrad städning och tvättning av gatorna. Det har också gett goda resultat att ersätta natursand med tvättad stenkross vid sandning.

Trafikfrågorna bör också i större utsträckning än idag vägas in vid planeringen av staden. Det finns ett stort intresse av att bo centralt i Stockholm vilket bör mötas med att fler höga bostadshus byggs på lämpliga lägen i staden. Människor bosatta centralt med god tillgång till kollektivtrafik är ofta mindre beroende av att använda bilen.

Slutligen är det angeläget att avlasta stadens mest belastade områden genom att Österleden och Förbifart Stockholm byggs.

Gatu- och fastighetsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Sten Nordin (m), ledamöterna Berthold Gustavsson (m), Anna Wersäll (m) och Ulf Fridebäck (fp) samt tjänstgörande ersättaren Claes Fleming (fp) enligt följande.

Gatu- och fastighetsnämnden beslutar

- att i huvudsak godkänna kontorets förslag till beslut
- att därutöver anföras:

Stockholms trafiksystem är starkt underdimensionerat redan för den trafik vi har idag och samlade utbyggnadsplaner saknas i princip helt sedan uppgörelsen om Dennispaketet havererade. Utan en snabb och adekvat lösning på regionens trafiksituation med bland annat ringleder blir resterande delar av trafikavsnittet tämligen ointressant. Övriga delar av miljöhandlingsprogrammet är också i hög grad avhängiga en konkret plan för trafiken, med omfattande investeringar och utbyggnader inklusive finansiering. I detta avseende finns heller ingen målkonflikt mellan miljön, å ena sidan och framkomlighet, rörlighet och ekonomi, å andra sidan. Nuvarande situa-

tion skapar betydande köer och stopp, vilket medför stora avgasutsläpp helt i onödan. Därför behövs en konkret plan för regionens trafiksystem baserat på kapacitetsbehov. Riksdagen måste finansiera vägutbyggnader i stockholmsregionen på samma sätt som i övriga Sverige - dvs över statsbudgeten. Att införa biltullar i Stockholm är ingen lösning på trafikproblemen.

När det gäller avfall bör det betonas att ansvaret för återvinning av förpackningar åvilar producenterna. Kommunernas ansvar i dessa frågor bör således vara begränsade. Kommunerna bör ej heller bygga sig fast i dyra oflexibla avfallshanteringssystem, som inte motsvarar morgondagens behov. Det är viktigt att hålla beredskap för att kontinuerligt kunna tillgodogöra sig nya rön.

Att inrätta ett mobilitetscentrum som gatu- och fastighetskontoret planerar att göra, löser inte dagens miljöproblem.

Särskilt uttalande gjordes av tjänstgörande ersättaren Björn Nyström (kd) enligt följande.

Många miljöfrågor har en uppenbar regional prägel. Åtgärder begränsade till en kommun blir endast delvis verkningsfulla. Förorening av vattnet, avloppsrening samt resor och transporters miljöpåverkan är tydliga exempel på detta. Ett starkare regionalt samarbete i stockholmsregionen bör därför byggas upp. För att ett regionalt organ ska bli effektivt bör det ha en demokratisk förankring genom att vara direktvalt.

De områden som berörs av det regionala miljöhandlingsprogrammet visar med önskvärd tydlighet hur åtgärder för vattenkvalitet och effektivt resande inte kan begränsas till enskilda kommuner.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av vice ordföranden Lotta Edholm (fp), Katarina Güven (fp), Mats G. Nilsson (m), Ingvar Snees (m) och Regina Öholm (m), som hänvisade till Edholms och Larssons yrkande enligt följande.

Att stadsbyggnadsnämnden i huvudsak godkänner kontorets förslag, samt därutöver anför:

Stockholms trafiksystem är starkt underdimensionerat redan för den trafik vi har idag och samlade utbyggnadsplaner saknas i princip helt sedan uppgörelsen om Dennispaketet havererade. Utan en snabb och adekvat lösning på regionens trafiksituation med bland annat ringleder blir resterande delar av trafikavsnittet tämligen ointressant. Övriga delar av miljöhandlingsprogrammet är också i hög grad avhängiga en konkret plan för trafiken, med omfattande investeringar och utbyggnader inklusive finansiering. I detta avseende finns heller ingen målkonflikt mellan miljön, å ena sidan och framkomlighet, rörlighet och ekonomi, å andra sidan. Nuvarande situation skapar betydande köer och stopp, vilket medför stora avgasutsläpp helt i onödan. Därför behövs en konkret plan för regionens trafiksystem baserat på kapacitetsbehov. Riksdagen måste finansiera vägutbyggnader i stockholmsregionen på samma sätt som i övriga Sverige - dvs över statsbudgeten. Att införa biltullar i Stockholm är ingen lösning på trafikproblemen.

När det gäller avfall bör det betonas att ansvaret för återvinning av förpackningar åvilar producenterna. Kommunernas ansvar i dessa frågor bör således vara begränsade. Kommunerna bör ej heller bygga sig fast i dyra oflexibla avfallshanteringssystem, som inte motsvarar morgondagens behov. Det är viktigt att hålla beredskap för att kontinuerligt kunna tillgodogöra sig nya rön.

Särskilt uttalande gjordes av Cecilia Obermüller (mp) enligt följande.

Det ekologiska målet skall inte avvägas i sig. När sociala eller ekonomiska mål avhandlas finns det mycket sällan en brasklapp med om att ta hänsyn till miljöfrågor. Varför framhålls alltid att avvägningar måste ske mot andra samhällsintressen när ekologiska mål diskuteras? Vår natur- och

miljö med sina resurser är den gren hela mänskligheten sitter på och samtidigt sågar på. Kopplingen mellan tillväxt och miljöförstöring måste brytas.

Bland de regionala miljömålen är det många som är av vikt för staden och för Stadsbyggnadsnämndens beslutsområden. Nämndens beslut har stor påverkan vad gäller många av miljömålen däribland målet Giftfri miljö genom arbetet med programmet för ekologiskt byggande, att följa upp ansvarsområden inom Miljöprogrammet etc. Energihushållning är till stor del en stadsbyggnadsfråga och vi hoppas se en miljöinriktad energiplan ta form så snart som möjligt. Med Mälaren som ytvattentäkt för en stor del av befolkningen är vattenfrågorna av oerhörd betydelse. Stadens påverkan på Östersjön får inte heller glömmas. Det är mycket viktigt att Stockholms Dagvattenpolicy följs och att Vattenprogrammets åtgärdsprogram fullföljs och får erforderliga resurser.

Med avseende på regionalt miljöhandlingsprogram kan konstateras att Stockholms stad har ett stort ansvar då det gäller att skapa det framtida transport- och energisnåla samhället. Mycket större än som lyfts fram i de något diffusa åtgärder som föreslås i remissen. Åtgärder under logistik syns bra. Men mer kan göras speciellt under punkterna "Verksamhetsinterna åtgärder och upphandlingskrav" samt "Hushållens hållbara resande". Följande exempel på åtgärder ligger till stor del inom stadens beslutsområde:

- Nybebyggelse i befintliga goda kollektivtrafiklägen. Satsning på tät och sammanhållen bebyggelse.
- Planering av tillkommande bostads-, service- och arbetsplatsområden efter kollektivtrafikens krav på struktur (Enligt principen: "Så mycket som möjligt utefter en och samma linje", då all känd kollektivtrafik är linjebunden och kvaliteten starkt hänger ihop med resandeunderlaget. Motverka s.k. "urban sprawl", inklusive extern handel)
- Bidra till en högklassig utformning av bytespunkter i kollektivtrafiken.
- Skapa förutsättningar för högklassig framkomlighet för SL-trafiken genom att "ta från bilismen och ge till kollektivtrafiken"(bussfiler, bussprioritering vid trafikljus).
- Återutbyggnad (ej upprivning!) av industrispår (i samarbete med andra "aktörer") till arbetsplatsområden, som genererar mycket långväga godstransporter.
- Fortsätta inköp inom kommunala verksamheter av fordon som drivs med alternativa bränslen.
- Stockholms Stad bör fortsätta att med kraft verka för att trängselavgifter snarast införs i innerstaden.
- Arbeta för införandet av vattenburen kollektivtrafik tillsammans med SL.
- Utveckla infartsparkeringar inom kommunen och i samarbete med SL och grannkommuner – En aktiv parkeringspolitik.
- Välvilligt ställa mark till förfogande för omlastningsstationer för gods mellan väg- och järnvägstransporter, dvs värna terminalområden.
- Även värna kajer och sjönära lägen för sjötransporter är viktigt.

Ballasttransporter per båt är mycket viktiga för att hålla nere antalet tunga lastbilstransporter genom staden. Det finns inget som motsätter att staden välkomnar fler entreprenörer på ballastmarknaden som önskar använda miljövänliga båttransporter.

Nyckeltalsuppföljningar är ett bra arbetsverktyg.